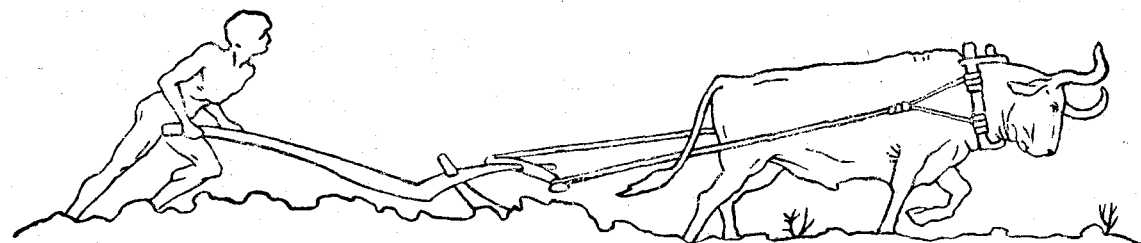

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΜΕ ΤΟ ΓΑΝΤΙ

ΤΙΣΙΑΝΟΥ

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ 42 31
ΜΑΡΤΙΟΥ 1907

ΜΑΡΚΕΛΛΙΝΟΣ ΜΠΕΡΤΕΛΟ

Εἰς διάστημα μόλις ἑνὸς μηνὸς ἡ Γαλλία, ἥτις ἄλλοτε εἶχεν ἐκθρέψει τοὺς μεγαλειτέρους χημικούς τοῦ κόσμου καὶ μετ' αὐτῶν τὴν χημείαν εἰς τὴν νεαράν τῆς ἡλικίας, ἔχασε δύο ἀληθεῖς ἥρωας τῆς χημικῆς ἐπιστήμης.

Ὁ εἷς, ὁ Μοασσάν, ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν ἀκμαίαν, εἰς τὸ μεσουράνημα τῆς ἐπιστημονικῆς του δράσεως. Ὁ ἄλλος ἀπέθανε γέρον πολίος, εἰς τὴν δύσιν τοῦ βίου. Δύσιν ὅμως ἡλίου θερινοῦ, διασπείρων ἔτι τὸ θάλλος ἀκτινοβόλου ἐνεργείας τὴν ὁποίαν φλόξ ἀπαύστου μακρᾶς δράσεως διετήρει μέχρι ἐσχάτων ἀκμαίαν.

Ὁ εἷς ἐπιστήμων εἰδικός, ἐνέκνυε καὶ ἀνέπτυξε ἓνα μόνον κλάδον, τὴν ἀνόργανον χημείαν τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ὁ μεγαλειότερος τῶν συγχρόνων ἐρευνητῶν.

Ὁ ἄλλος πνεῦμα γενικόν. Μὴ θέλων νὰ διακρίνη κλάδους, ἐκαλλιέργησεν δλόκληρον τὸ δένδρον τῆς χημικῆς ἐπιστήμης με τοὺς χαλυβδίνους του μῦς καὶ δλόκληρον ἔφερεν εἰς ἀνθήσιν.

Ἡ Γαλλία ἔχασε εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Μπερτελό θερμὸν πατριώτην καὶ σοφὸν σύμβουλον.

Μὲ τὴν φρενίτιδα τοῦ ἀπέλιδος κατεσκευάζε δυναμίτιδα καὶ ἐτροῦπα τὴν γῆν κατὰ τὸ δλέθριον 70 διὰ ν' ἀνατινάξῃ τὰ ἐχθρικά πυροβόλα, εἰς τὸν καπνὸν τῶν ὁποίων ἐπνίγετο ἡ πρωτεύουσα τῆς πατρίδος του. Μὲ τὴν φρόνησιν Μέντορος καθωδήγει αὐτὴν ὁσάκις παρασκευάζουσα τὴν δόξαν τῆς ἐξήτει τὴν συνδρομὴν τῆς σοφῆς του διανοίας.

Ἡ ἐπιστήμη ἔχασε τὸν ἀφιλοκερδῆ ἐργάτην, ὁ ὁποῖος διὰ τῶν χιλίων ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ

ὑπομνημάτων καὶ 25 σοφῶν συγγραμμάτων διέσπειρε εἰς τὸν κόσμον ὄλον τοὺς πολυτίμους καρπούς ὑπερπεντηκονταετοῦς ἀόκνου καὶ γονίμου ἐργασίας.

Ἐμελέτησεν, ἔγραψεν, ἐδημιούργησεν, ἐγήρασεν ἐργαζόμενος χωρὶς νὰ κουρασθῇ, καὶ μόνον ὅταν ὁ θάνατος τοῦ ἀπέσπα τὴν ἀχώριστον σύντροφον τοῦ βίου του, ἦτις παρὰ τὸ πλεονόν του πάντοτε τὸν παρηγόρει καὶ τὸν ἐγκαρδίωκε εἰς τὸν μακρὸν ἀγῶνα τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀναλάβει εἰς ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας, συνήνωσε τὸν τελευταῖον του παλμὸν μετὰ τοῦ ἰδικού της καὶ ἔπεσε νεκρός.

Ἐγενήθη τῷ 1827, τῷ 1851 ὁ πολὺς Balard προσελάμβανεν αὐτὸν παρασκευαστὴν ἐν τῷ «Γαλλικῷ Κολλεγίῳ» τῶν Παρισίων. Κατὰ τὸ ὀκταετὲς διάστημα τῆς παρ' αὐτῷ ἐργασίας του ὁ Μπερτελό ἐδημοσίευσεν σειρὰν ἀξιωματικῶν ἐργῶν, τὰ πορίσματα τῶν ἐπιτῆς ὁργανικῆς συνθέσεως ἐρευνῶν του. Μεθ' ὃ διωρίσθη καθηγητῆς ἐν τῇ ἀνωτάτῃ σχολῇ τῆς Φαρμακευτικῆς, καὶ τῷ 1865 ἐπανήλθε πάλιν, ὡς καθηγητῆς πλέον, ἐν τῷ «Κολλεγίῳ» τῆς Γαλλίας, θέσιν τὴν ὁποίαν ἐπὶ 42 ἔτη μέχρι τοῦ θανάτου του διετήρησεν, ἐργαζόμενος καὶ ἐφευρίσκων, μελετῶν καὶ διδάσκων ἀδιακόπως.

Ἐκάστη σκέψις του κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐσημείου βῆμα προόδου ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Ἐκάστη πειραματικὴ του ἔρευνα ἦτο μία ἐπιτυχῆς προσπάθεια ἐξαναγκάζουσα αὐτὴν καὶ ἀκουσαν νὰ ὀμιλῇ.

Ἐγένετο ἀλληλοδιαδόχως μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου, τοῦ ὁποίου διετέλεσεν διαδεχθεὶς τὸν Pasteur (1889) ἰσόβιος γραμματεὺς, ἐγένετο

γεροσσιαστής, ύπουργός τῆς Παιδείας, ύπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ τέλος κατὰ τὸ 1900 ἀπετέλεσε μέλος τῶν 40 ἀθανάτων τῆς Γαλλίας.

Πολλάκις ἐν τῷ μεταξύ ἡ πατρίς του ἐπεζήτησε τὰ φῶτα του εἴτε πρὸς ἐπίλυσιν ἐπιστημονικῶν ἢ εκπαιδευτικῶν ζητημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ὡς πρόεδρος πολλῶν ἐπιτροπῶν ἤρχετο πάντοτε πολύτιμος ἐπίκουρος, εἴτε πρὸς πολεμικὴν παρασκευὴν καὶ ἀμυναν τῆς χώρας. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν ὁ θερμὸς πατριώτης καὶ λάτρης τῆς ἐλευθερίας ἔσπευδε πάντοτε μετ' ἀφοσίωσος πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ὑψίστων συμφερόντων τῆς Γαλλίας.

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἤδη τοῦ 70, ἔνθους καὶ ἀκούραστος, ἀν καὶ ἐπὶ ματαίῳ, ἔτρεχε πανταχοῦ ὅπως βοηθήσῃ τὰ γαλλικὰ ὄπλα χύτων τηλεβόλα, κατασκευάζων δυναμίτιδα, προσπαθῶν ν' ἀνακαλύψῃ μέσον συνεννοήσεως τῆς πολιορκουμένης πόλεως μετὰ τῶν ἐπαρχιῶν.

Ἐκτοτε ἠσθάνθη ἀγάπην καὶ πρὸς τὴν σπουδὴν τῶν ἐκρηκτικῶν ὑλῶν, αἱ δὲ κλασικαὶ ἔρευναί του ἐπὶ τούτων ὑπῆρξαν ἡ βάσις τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῶν μελέτης καὶ τῆς μεγάλης ἀναπτύξεως τὴν ὁποίαν ἡ κατασκευὴ τῶν ἔλαβε μετὰ ταῦτα.

Τὸ κορυφωμα τῶν ἀπονεμηθειῶν εἰς αὐτὸν τιμῶν ἀπετέλεσεν ὁ πανηγυρισμὸς τῆς 50ίδος τοῦ πρώτου αὐτοῦ δημοσιεύματος ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ ἀιθούσῃ τῆς Σορβόννης κατὰ τὸ 1901.

Ὅλαι αἱ κορυφαὶ τῆς ἐπισήμου καὶ μὴ Γαλλίας καὶ τῆς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐπιστήμης συνῆλθον τότε ἵνα ἐκφράσουν τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς ἀνθρωπότητος, διὰ τοὺς 50τεῖς ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης νικηφόρους ἀγῶνας του. Ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας προσέφερεν αὐτῷ, διὰ διεθνῶν εἰσφορῶν κοπέν, θαυμάσιον χρυσοῦν μετάλλιον ὑπὸ τοῦ ἀριστοτέχνου Chaplain φιλοτεχνημένου.

Ὁ Μπερτελό ὁμοίῳζε τοὺς μεγάλους ἐπιστήμονας προπαρελθόντων χρόνων, οἵτινες μετὰ τὸ ὀλοκληρωτικὸν αὐτῶν πνεῦμα ἐθεμελίουν καὶ ἴδρουν καθ' ὅλην συγχρόνως τῆς ἐπιστήμης τῶν τὴν ἔκτασιν.

Οὐδὲν ζήτημα τὴν χημείαν θίγον τοῦ ἦτο ξένον.

Ἐπῆρξεν εἰς τῶν θεμελιωτῶν τῆς θερμοχημείας καὶ τῆς χημικῆς συνθέσεως. Μετεχειρίσθη πρώτος τὴν ἠλεκτρικὴν ἐνέργειαν εἰς τὴν ὀργανικὴν σύνθεσιν· ἀπεκάλυψεν εἰς τὴν γεωργίαν τὸν μυστηριώδη τρόπον, καθ' ὃν τὰ φυτὰ ἀντλοῦσι, τὸ κυριώτερον ἴσως διὰ τὴν ζωικὴν

οἰκονομίαν, στοιχεῖον τῶν, τὸ ἄζωτον. Ἄνεδῖφσε παναρχαίους παπύρους. Ἄνεγνωσε τὰς μυστικὰς συνταγὰς τῶν πρώτων ἀλχημιστῶν καὶ τῶν Αἰγυπτίων μάγων τοὺς ἱερογλυφικοὺς γρίφους. Ἄνεπτυξε τὴν μελέτην τῶν ἐκρηκτικῶν σωμάτων εἰς ἐπιστήμην. Ἐπλούτισε τὴν βιολογίαν μετὰ τὰς περὶ ζυμώσεων καὶ ζωικῆς θερμότητος βαθείας ἐρεῖνας του. Ἐπῆρξε καλλιτέχνης τῆς γραφίδος καὶ βαθὺς τῆς ἐπιστήμης φιλόσοφος, εἰς τὰς μεγαλοφυεῖς δὲ ταύτας ἐργασίας του ἀφιέρουτο μετὰ μόνην τὴν πρόθεσιν νὰ πλουτίσῃ τὴν ἐπιστήμην, νὰ εὐεργετήσῃ τοὺς πολλοὺς, μὴ στρέφων κἂν τὸ βλέμμα του διὰ νὰ ἴδῃ τὸν χρυσοῦν ὁ ὁποῖος ἐξεχείλιζεν ἐκ τῶν χημικῶν χωνευτηρίων του καὶ τὸν ὁποῖον συνέλεγεν ἀπλήστως ὁ βιομήχανος. Πανταχοῦ διαπρεπῆς, γόνιμος, φωτεινός. Ἐπὲρ πάντα ὁμῶς ἡ αἴγλη τῶν ἐπὶ τῆς χημικῆς συνθέσεως ἐργασιῶν του θὰ φωτίξῃ ἔσσει τοὺς ἐργαζομένους εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν πολυδαϊδῶν κατοικημάτων τῆς ὀργανωμένης φύσεως.

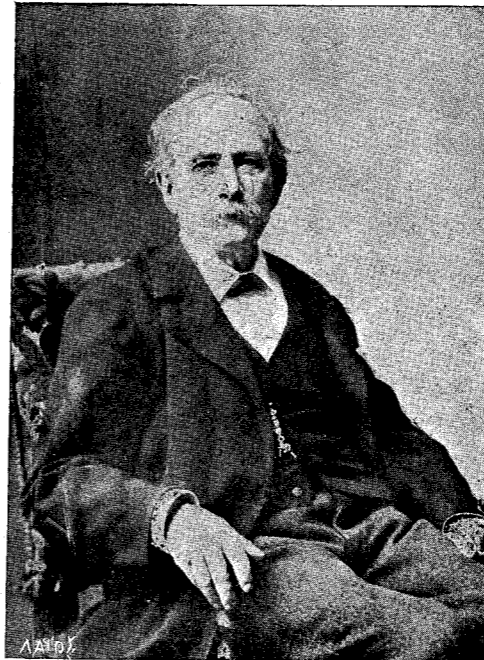
Ὁ Λαβοαζιὲ ἴδρυσεν τὴν χημείαν διδάξας τὴν ἀνάλυσιν. Ἐλάμβανε τὰ χημικὰ σώματα καὶ ὡς ἀπαράμιλλος ἀνατόμος τῆς ὕλης ἐξῆγε καὶ ἐδείκνυεν ἐν πρὸς ἐν τὰ συστατικὰ τοῦ μυστηριώδους ὀργανισμοῦ τῶν.

Ὁ Μπερτελό συνέλεγεν ἐν πρὸς ἐν πάλιν τὰ συστατικὰ ταῦτα καὶ ἐδημιούργει τὸ ἀρχαῖον σῶμα· ἐδίδαξε τὴν σύνθεσιν.

Θὰ ἦτο ἐξόχως μακρὸν καὶ εἰδικῆς μελέτης ἔργον ἡ ἐξιστόρησις μιᾶς πρὸς μίαν τῶν χημικῶν αὐτοῦ ἀνακαλύψεων. Δὲν δυνάμεθα ὁμῶς νὰ μὴ προσθέσωμεν ὀλίγας λέξεις περὶ τῶν ἐργασιῶν του ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς χημείας, αἵτινες ἐνδιαφέρουν ἰδιαίτερος τοὺς Ἕλληνας, καὶ περὶ τῶν φιλοσοφικῶν ἀρχῶν ὑφ' ὧν διεπνέετο, αἵτινες ἐνδιαφέρουν τὸν κόσμον ὅλον.

Ὡς εἰς ἐφοβεῖτο τὴν ἀνάπασιν, τὸν ὀλίγον χρόνον ὅστις τῷ ἀπέμενον ἐκ τῶν μακρῶν ἐρευνῶν τοῦ χημικοῦ ἐργαστηρίου, ἔδαπάνη εἰς μελέτας ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς χημείας καὶ τῆς φιλοσοφίας. Ἐπὶ ἐξαετίαν ἀναδιφήσας εἰς τὰς διαφόρους βιβλιοθήκας τῆς Εὐρώπης περισυνέλεξεν, ἀνέγνωσε καὶ ἐδημοσίευσεν τοὺς ἐν αὐταῖς εὐρισκομένους ἀνεκδότους ἐλληνικοὺς παπύρους ἐκ τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου προερχομένους, ὡς καὶ χειρόγραφα ἐλληνικὰ ἀλχημιστικά, ἀναγνώσας αὐτὰ τῇ συνδρομῇ καὶ τοῦ ἐλληνιστοῦ Ruelle.

Δὲν ὑπῆρξαν δὲ μάταιαι καὶ ἀκαρποὶ αἱ μελέται του αὐταὶ τὰς ὁποίας ἐξέδωκεν εἰς τρία ὀγκώδη βιβλία. «Τὴν καταγωγὴν τῆς ἀλχημείας»

Μαρκελλίνος Μπερτελό

«Τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν χημείαν τῶν ἀρχαίων καὶ τοῦ μεσαίωνα» καὶ τὴν «Συλλογὴν τῶν ἀρχαίων ἀλχημιστῶν», ἧτις μόνη ἀποτελεῖ τόμον 1300 μεγάλου σχήματος σελίδων.

Δύο σπουδαιότατα πορίσματα ἐκ τῆς ἀόκνου ταύτης ἐργασίας καὶ μόνη θὰ ἠδύναντο νὰ τὸν ἱκανοποιήσωσι τελείως διὰ τὰς μακρὰς καὶ πολυμύχθους ὥρας τὰς ὁποίας εἰς τὴν μελέτην τούτων κατεδαπάνησε. Κατώρθωσε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ μέγα αἰνίγμα τῆς γενέσεως τῆς ἀλχημείας καὶ ἀνεῦρεν αὐτὴν τέκνον νόθον τῶν πολυμηχάνων Αἰγυπτίων χρυσοχόων καὶ μεταλλουργῶν, οἵτινες ἐξήτουν ν' αὐξήσωσι τὸ βάρος τῶν πωλουμένων ὑπ' αὐτῶν πολυτίμων μετάλλων, νοθεύοντες ἢ ἀπομιμούμενοι αὐτὰ, καλῇ ἐνίοτε, συνήθως ὁμῶς κατ' ἡ τῇ πίστει. Τοῦτο τὸ ἐν. Τὸ ἄλλο δέ, δι' ἡμᾶς ἔτι μᾶλλον ἐνδιαφέρον, εἶνε ὅτι ἀνεῦρε καὶ κατέδειξε τὸν κρυφόν, ὅστις ἀμέσως καὶ ἀδιασπᾶστος συνέδεε τὰς εἰς τοὺς παπύρους καὶ τὰ χειρόγραφα ἐκτιθεμένας ἀλχημιστικὰς γνώσεις καὶ θεωρίας ἀφ' ἐνός πρὸς τοῦ Διοσκουρίδου καὶ Πλινίου τὰς φυσιογνωσιακὰς περιγραφὰς καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς φιλοσοφικὰς θεωρίας τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν.

Καὶ ἀπέδειξε οὕτω ὅτι καὶ ἡ χημεία αὐτῇ, ἢ κατ' ἐξοχὴν νεαρὰ θεωρουμένη ἐπιστήμη, εἶνε

ἀρχαία ὅσον καὶ πᾶσα ἄλλη ἔχουσα τὰς ρίζας τῆς εἰς τοὺς πνευματικοὺς παγγεννήτορας, τοὺς Ἕλληνας φιλοσόφους.

Ἴδιον φιλοσοφικὸν σύστημα, κυρίως εἰπεῖν, δὲν ἀνέπτυσεν ὁ Μπερτελό. Εἶχεν ὁμῶς ἐδραίας φιλοσοφικὰς ἀρχὰς τὰς ὁποίας πάσης εὐκαιρίας ἐδράττετο ἵνα διατυπώσῃ μετὰ τῆς ἀπλότητος καὶ σαφηνείας ἡ ὁποία διέκρινε πάντα αὐτοῦ τὰ ἔργα.

Ἡ φιλοσοφία του ἐστηρίζετο κυρίως ἐπὶ τοῦ λόγου καὶ τῶν πραγμάτων. Αἱ ἐπιστήμαι τῶν γεγονότων καὶ τῶν ἀληθειῶν ἀνευρισκομένων ὑπὸ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς λογικῆς ἀποδείξεως, εἶνε κατ' αὐτόν, αἱ μοναδικαὶ πηγαὶ τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως.

Οὐχ ἦττον παραδέχεται καὶ ἐκ φυσικῆς ἐμπνεύσεως ἀποκαλυπτομένης ἠθικῆς ἀληθείας «τὸ αἶσθημα τοῦ ὄραίου, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ εἶνε γεγονότα», λέγει ὁ ἴδιος, «τὰ ὁποῖα αὐτῇ ἡ φύσις μᾶς ἀπεκάλυψε».

Ἐθεώρει εὐρύτατον τὸν προορισμὸν τοῦ ἐπιστήμονος, ἔχοντος ἀποστολὴν νὰ μορφώσῃ, νὰ βελτιώσῃ, νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὴν τὴν κοινωνίαν.

«Ἡ ἐπιστήμη, ἔλεγε, σήμερον ἐκτείνει τὰς νομίμους αὐτῆς ἀπαιτήσεις· ἀξιοῖ νὰ ἔχη τὴν ὕλικήν, τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν τῶν κοινωνιῶν διεύθυνσιν».

Ἐτρεφε περαιτέρω τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα ὅτι ἡμέραν τινά, τὴν ὁποίαν δὲν ἐφαίνετο πολὺ μακρὰν προοιωνιζόμενος, ἡ ἐπιστήμη ἠθέλε κατωρθώσῃ νὰ ἰσοπεδώσῃ τὰς ἀνθρωπίνους φιλοδοξίας καὶ συνενώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα εἰς μίαν ἀδελφικὴν κοινὴν ἐργασίαν πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐτυχίαν πάντων.

Ἄλλ' ἄς ἀφήσωμεν ἐπὶ τούτου νὰ ὀμιλήσῃ ὁ ἴδιος.

— «Ἐψωθῶμεν», ἀνακράζει, «εἰς ἰδέας εὐρυτέρας καὶ γονιμωτέρας. Ἐκ τῆς βαθυτέρας γνώσεως τοῦ σύμπαντος καὶ τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς συστάσεως τοῦ ἀνθρώπου, πηγάζει νέα ἀντίληψις τῆς ἀνθρωπίνης μοίρας. Ἀντίληψις διευθυνομένη ἀπὸ τὴν θεμελιώδη ἰδέαν τῆς παγκοσμίου ἀλληλεγγύης, μετὰ πασῶν τῶν τάξεων καὶ τῶν ἐθνοτήτων».

«Καθ' ὅσον οἱ δεσμοί, οἵτινες ἐνοῦσι τοὺς λαοὺς, πολλαπλασιάζονται καὶ συσφίγγονται στενότερον, διὰ τῶν προόδων τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐνότητος τῶν θεωριῶν καὶ τῶν κανόνων τοὺς ὁποίους ἐξάγει ἐκ βεβαιωμένων γεγονότων καὶ τοὺς ὁποίους ἐπιβάλλει εἰς ὅλων τὰς πεποιεθήσεις χωρὶς τινὰ μὲν βίαν, ἀλλὰ κατὰ

τρόπον αναπόδραστον ἢ ἰδέα αὐτή, λαμβάνει κρατυνομένη ὁσημέραι σημασίαν καὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀκαταμάχητον ἢ ἰδέα αὐτὴ τείνει νὰ καταστῇ ἡ βία ἢ καθαρῶς ἀνθρωπίνη τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ μέλλοντος».

Πνεῦμα μέγα καὶ εὐρύ, καρδία πλήρης ἀγαθότητος, δὲν ἦτο δυνατόν διαφόρους νὰ τρέφῃ εὐοίωνους ἰδέας.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Μπερτελό τὸν ὁποῖον πρὸ ἑβδομάδος ἐκήδευεν ἡ Γαλλία πενθοῦσα μίαν ἀπὸ τὰς μεγαλειτέρας αὐτῆς δόξας, ἢ δὲ διεθνῆς ἐπιστήμη συνώδευεν αὐτὸν νοερῶς εἰς τὸ Πάνθεον τῶν ἡρώων τῆς Χημείας, παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν μεγάλων αὐτοῦ πατριωτῶν, τοῦ Λαβοαζιέ, τοῦ Gay-Lussac, τοῦ Berthollet, τοῦ Dumas, τοῦ Deville, τοῦ Pasteur!

Κ. Δ. ΖΕΓΓΕΛΗΣ

ΣΤΙΧΟΙ

*Ἀπόξενος σὰν πλάστηκες κὶ ἀπόκοσμος σὰν εἶσαι,
Νᾶντιπαλεύης μὴ δειλιᾶς μὲ τὸν ὠκεανό,
Χρωσιᾶμε πάντα μὴ θανή, κὶ ὅσο κἂν ζήσης, ζῆσε,
Ριγμένος μὴ στήν ἄβυσσο καὶ μὴ στὸν οὐρανό.*

*Τὴν πέτρα τὴ θαματουργὴ στὰ χέρια τὴν κρατοῦσα,
Καὶ πῆγα καὶ τὴν ἔροξα μὴ μέρα στὸ γιαιλό,
Γιὰ νὰ γυρίσω στὴ ζωὴ τὴν πρωτινὴ ποῦ ζοῦσα,
Καὶ νὰ γελῶ τὸ ψεύτικο τὸ γέλιο ποῦ γελῶ.*

*Καράβι στοιχειωμένο ἐσύ, χρόνια καὶ χρόνια τώρα,
Ὡς ἦταν τρόπος σκλάβος σου γιὰ πάντα νὰ βρεθῶ,
Μέσ' στήν αἰώνια τρικυμιά, μέσ' στήν αἰώνια μπόρα,
Νὰ λησμονήσω μοναχὰ καὶ νὰ λησμονηθῶ.*

*Πάει τὸ ποτήρι τῆς χαρᾶς... ἕναν καλὸν καιρό,
Πόσες δὲ σοῦ τὸ πρόσφεραν κάθε στιγμὴ καὶ πόσοι,
Μὰ τώρα σὰν ἀπόμεινε τὰ χεῖλι σου πικρό,
Ποῦ χέρι πάλι νὰ βρεθῇ νὰ σοῦ τὸ ξαναδώσῃ.*

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ*

Τὰ δράματα τοῦ Βερναρδάκη εἶνε ἱστορικά. Αἱ χαρακτηριστικώτεροι ἐποχαὶ ἐνὸς ἐνιαίου, κατὰ τὴν ἀντίληψίν του, Ἑλληνισμοῦ, ἀπὸ τῆς μυθικῆς Ἀντιόπης μέχρι τῆς χθρσινῆς Εὐφροσύνης (Εὐφροσύνη = πλαστογραφία τοῦ Κυρά-Φροσύνη), ἀναπαρίστανται εἰς τὰς συνθέσεις αὐτάς, μᾶλλον μεγαλοπρεπεῖς καὶ μελετημένας, παρὰ ἐμπνευσμένας, τερπνὰς μᾶλλον καὶ διδακτικὰς παρὰ αἰσθητικῶς συγκινητικὰς. Ὁ δὲ τύπος τῶν περισσοτέρων εἶνε ἡ κλασσικὴ τραγωδία, ἢ νεωτερίζουσα, ἢ νεοκλασσικὴ ἄς εἴπωμεν τραγωδία, ὅπως τὴν διεμόρφωσαν καὶ τὴν παρέδωσαν εἰς τοὺς μικροὺς οἱ μεγάλοι τοῦ ἀρχαίου θεάτρου μιμηταί, ἀπὸ τοῦ Ρακίνα καὶ τοῦ Κορνηλίου, μέχρι τοῦ Λέσσιγκ καὶ τοῦ Μαφφέη. Ἄν εἰς τὴν «Μερόπην» διατηρῆται ἡ ἐνότης τοῦ τόπου καὶ χρόνου, εἰς τὴν «Φαῦσταν» ὅμως καταργεῖται. Καὶ ἂν ἡ «Ἀντιόπη» σὺν καὶ τὸν ἀρχαῖον χορὸν, — εἰς δημῶδη μάλιστα γλώσσαν στιχουργημένον, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι ἔγραφαν τοὺς χορούς των εἰς τὴν δωρικὴν, — ἀλλ' ὁ «Νικηφόρος Φωκάς» συγγενεὺς μᾶλλον πρὸς τὸ νεώτερον ρομαντικὸν δράμα τοῦ Σαίξπηρ. Ὅπως δὲ ποτε, τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι πρωτοτυπία, — ἢ λέξις κυριολεκτικῶς, — δὲν ἀνευρίσκει μὴ μὴ εἰς τὰ δράματα τοῦ Βερναρδάκη, ὅσην καλὴν θέλησιν καὶ ἂν ἔχη, ὁ ἔλλη κριτικός. Νέον τύπον θεατρικοῦ ἔργου, εἰμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν μᾶς ἔδωσε κανένα. Ἡ μεγαλοφυΐα ἐνὸς δραματικοῦ ποιητοῦ, τὸ πρῶτον ποῦ θὰ κάμῃ μοιραίως, ἀσυνειδήτως, εἶνε νὰ συντρίψῃ τὰ ἀρχαῖα καλούπια καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἰδικά της. Τοῦτο ἔκαμε κατὰ τὸν 15^{ον} αἰῶνα ὁ δαιμόνιος Ἄγγλος, τοῦτο ἔκαμεν εἰς τὰς ἡμέρας μας ὁ μεγαλοφυῆς Νορβηγός. Ἐνας «Ἀμλέτος», ὡς τύπος, ἀπέχει τόσον ἀπὸ τὰς μέχρι τῆς ἐποχῆς του συνθέσεις, ὅσον ἕνα «Ρόσμερσχομ» ἀπὸ τὸν «Ἀμλέτον» αὐτόν. Τὸ «Ρόσμερσχομ», τὸ ἀριστούργημα τοῦ Ίψεν, εἶνε αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀθάνατον πνεῦμα τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, ὑπὸ τύπον πρωτοφανῆ, ἱφενικόν. Ἡ «Μερόπη» ἀπεναντίας, τὸ σκηρικὸν ἀριστούργημα τοῦ Βερναρδάκη, εἶνε αὐτὸς ὁ τύπος τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, μόνις διεσκευασμένος κατὰ τὸ «πνεῦμα» τὸ σημερινόν. Αὐτὴ ἡ διαφορὰ τῶν ἔργων εἶνε ἡ διαφορὰ τῶν ποιητῶν. Τοῦ ἐνός

μεγάλου καὶ κατὰ συνέπειαν πρωτοτύπου τοῦ ἄλλου μετρίου καὶ κατὰ συνέπειαν μιμητοῦ. Οὔτε Σαίξπηρ, οὔτε Ίψεν εἶνε ὁ Βερναρδάκης. Διὰ τοῦτο, μολονότι καὶ εἰς προσιωτέρας γλώσσας μετεφράσθησαν, ἂν δὲν σφάλω, τὰ ἔργα του, δὲν ἀπέκτησε, οὔτε ἴσως θάποκτήσῃ ποτέ, τὴν πανευρωπαϊκὴν ἐκείνην φήμην, τῆς ὁποίας χαίρουν σήμερον ἄλλοι δραματικοί, κατώτεροι βεβαίως τῶν δύο γιγάντων τοῦ βορρᾶ, ἀλλ' ἀσυγκρίτως ἀνώτεροι τοῦ ἰδικοῦ μας. Ἡκουσα πολλάκις θαυμαστὰς τοῦ Βερναρδάκη νᾶποροῦν ἐν τῇ φιλοπατρίᾳ των, πῶς ὁ συγγραφεὺς τῆς «Φαῦστας» ὁ πανελλήνιος, δὲν ἔγινεν ἀκόμη καὶ παγκόσμιος, πρὸς δόξαν τῆς φιλάτης πατρίδος. Δυστυχῶς διὰ τὴν ἐθνικὴν μας φιλοτιμίαν, οἱ ξένοι κριτικοὶ οὔτε εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσουν τὰς ἀρρήτους καλλονὰς τῆς καθαρῆς μας, οὔτε θαυμάζουν καὶ τόσον πολὺ τὰ διδακτικὰ ἱστορικὰ δράματα, ὅταν δὲν ἀνευρίσκουν εἰς αὐτὰ πρωτοτυπία καὶ ποιητικὴν πνοήν, κάπως γενναϊότεραν ἀφ' ὅσων παρουσιάζουν τὰ ἔργα π. χ. τοῦ Σαρδοῦ. Γερμανικὴ ἑφημερίς ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ θανάτου τοῦ ποιητοῦ μας ἔγραφεν: «Ὁ Βερναρδάκης δὲν ἦτο βέβαια μεγάλος ποιητής...» Καὶ φαίνεται ὅτι αὐτὴ περὶ τοῦ εἶνε ἡ κρίσις τῶν Εὐρωπαϊῶν, ὅσων ἔτυχε νὰ ἀναγνώσουν ἔργα τοῦ Βερναρδάκη εἰς τὸ πρωτότυπον ἢ κατὰ μετάφρασιν, — κρίσις ἰκανὴ νὰ ψυχράνῃ πολλοὺς νεοελληνικοὺς ἐνθουσιασμοὺς, ὑπερβολικοὺς καὶ ἀδικαιολογήτους.

Ἄλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν παλαιόν, τὸν τετριμμένον τύπον, τὸν ὁποῖον παρεδέχθη διὰ τὰ ἔργα του ὁ Βερναρδάκης, δὲν κατώρθωσεν ἄρα γε νὰ μᾶς παρουσιάσῃ πράγματα νέα καὶ μεγάλα; Τοῦτο, μολονότι θὰ ἦτο ἀντινομία, θὰ τὸ ἐξετάσωμεν εἰλικρινέστατα, βέβαιοι ὅτι οἱ θαυμασταὶ θὰ εἶχαν καὶ αὐτὴν τὴν εὐλογοφανῆ ἀντίρρῃσιν.

Ὁ ἐντροφῶν εἰς τὸ ἔργον ἐνὸς μεγάλου ποιητοῦ ἢ πεζογράφου, — εἴτε δραματικός εἶνε, εἴτε ἐπικός, εἴτε ἀπλῶς μυθιστοριογράφος ἢ διηγηματογράφος, — τὴν βαθυτέραν ἐντύπωσιν ἀποκομίζει ἐκ τοῦ καθαρώς δημιουργικοῦ ἢ πλαστικοῦ στοιχείου, κοινοῦ καὶ ἀπαραιτήτου εἰς ὅλα τὰ τοιούτου εἶδους προϊόντα, ἀνεξαρτήτου δὲ καὶ ὑπερέρου ἀπὸ τὸ ἰδεολογικόν, τὸ φιλοσοφικόν, τὸ ρητορικόν καὶ ἀκόμη τὸ λυρικόν. Μὲ ἄλλους λόγους, ἢ ἐντύπωσιν τοῦ κατα-

* «Παναθήναια» συνέχεια καὶ τέλος ἴδε σελ. 328.